

Erik Moberg:

Domen mot Håkan Lans - ett planerat justitiemord?

© Erik Moberg

DOMEN MOT HÅKAN LANS - ETT PLANERAT JUSTITIEMORD?	1
DOMEN DEN 6 SEPTEMBER 2001	1
FÄRGGRAFIKEN FRAM TILL 1995 - HITACHIPROCESSEN	2
POSITIONSINDIKERINGSSYSTEMET	3
FÄRGGRAFIKEN 1995-2001 - DEN AMERIKANSKA PROCESSEN	5
<i>Inledningen</i>	5
<i>Huvudprocessen</i>	7
ELEMENTÄRA ADVOKATREGLER	9
DEN FÖRSTA HYPOTHESEN: RÄTTVISA HAR SKIPATS	10
<i>Rättvisa i patentfrågan?</i>	10
<i>Rättvisa i kostnadsfrågan?</i>	13
DEN ANDRA HYPOTHESEN: OLYCKSFALL I ARBETET	16
DEN TREDJE HYPOTHESEN: PLANERAT JUSTITIEMORD	18
<i>En viktig skillnad - positionsindikeringen väl känd då den amerikanska processen inleddes</i>	18
<i>Konkurrerande system</i>	22
<i>Tänkbara uppdragsgivare - intressenter i positionsindikeringen</i>	23
<i>Länken mellan färggrafiken och positionsindikeringen</i>	25
<i>Gateways roll</i>	26
<i>Luftfartsverkets process</i>	27
SAMMANFATTNING	29
EPILOG	31
SLUTNOTER	31

Domen mot Håkan Lans - ett planerat justitiemord?

Domen den 6 september 2001

Den 6 september 2001 utfärdade den amerikanska distriktsdomstolen i "the District of Columbia" en uppseendeväckande dom.¹ Efter en lång process dömdes svensken Håkan Lans att betala såväl sina som motpartens rättegångskostnader. Detta var

anmärkningsvärt därför att huvudregeln i amerikansk rätt är att parterna i ett civilmål står för sina egna rättegångskostnader. Men domen var också anmärkningsvärd därför att den var det enda resultatet av ett mål som egentligen gällde patentinfrång, men i vilket intrångsfrågan aldrig togs upp. Vad det gällde var den färggrafikteknik som används i alla datorer runt om i världen. Håkan Lans, kåranden i målet, innehar patentet för denna teknik. De stämde ett antal stora amerikanska datorföretag. Eftersom rättegångskostnaderna var höga föreslogs i ett förlikningsförslag att Lans skulle lämna ifrån sig rätten till alla sina nuvarande och framtida uppfinningar. Bland dessa fanns, även om det inte explicit omnämndes, ett patent för positionsindikering av revolutionerande praktisk och ekonomisk betydelse.

Domen var alltså katastrofal för Lans. Men vad kan vi säga om den i övrigt? Det går att formulera tre huvudhypoteser om domens karaktär - tre hypoteser som praktiskt sett tömmer ut de logiska möjligheterna. Några andra hypoteser av intresse finns knappast. Den första hypotesen är att domslutet var riktig och korrekt - att rättvisa skipades i överensstämmelse med gällande amerikansk rätt. Som vi kommer att se finns det inte mycket som talar för den hypotesen. Men om nu domen inte var riktig, varför blev den då som den blev? Kanske var den ett resultat av oskicklighet från advokaternas sida - ett olycksfall i arbetet. Detta är den andra hypotesen. Som vi kommer att se är emellertid stödet också för den hypotesen bräckligt. Och då återstår bara möjligheten att det oriktiga utfallet var avsiktligt. Eller, med andra ord, att domen var resultatet av ett planerat justitiemord. Detta är den tredje hypotesen.

Dessa tre hypoteser kommer att diskuteras i det följande. Diskussionen förutsätter emellertid en viss kännedom om färggrafikens tidiga historia, och om Håkan Lans system för system för positionsindikering. Jag börjar därför med dessa ting.

Färggrafiken fram till 1995 - Hitachiprocessen

Den färggrafikteknik som används i alla datorskärmar idag är baserad på Håkan Lans patent, i USA utfärdat 1981. I det amerikanska patentregistret har patentet nummer 4,303,986 och det kallas därför också ofta för 986-patentet.² Till en början ansågs det måttligt intressant därför att tillämpningarna inte var uppenbara. Lans hade utvecklat tekniken före personatorernas tid och för helt andra ändamål. Men när personatorerna kom blev tekniken, och patentet, plötsligt högintressanta.

Ett företag som då utan licens började använda sig av tekniken var det japanska Hitachi. 1985 öppnade Lans och hans advokater därför en process för patentinfrång. Egentligen var det en underleverantör till Hitachi, det tyska företaget Miro, som stämde, och processen kom därför att äga rum i Tyskland. Detta är emellertid ovidkommande för berättelsen här. Snart nog stod Hitachi och Lans mot varandra som huvudmotståndare, på tysk botten. Efter en lång och kostnadskrävande process uppnådde Lans till slut, 1995, en för honom gynnsam förlikning.

En starkt bidragande orsak till framgången var att IBM 1990 erkände Lans rättigheter och frivilligt tecknade ett licensavtal. Detta avtal var alltså betydelsefullt därför att det gav ett eftertryckligt erkännande åt Lans upphovsmannarätt. Det skulle emellertid senare också få betydelse av ett helt annat skäl, nämligen därför att det av

skatteskal tecknades med ett av Lans helägt bolag, Uniboard AB. Därmed etablerades en dualism mellan den fysiska personen Håkan Lans och den juridiska personen Uniboard AB. Den dualismen skulle senare komma att bli av största betydelse i den amerikanska processen.

1995 var emellertid det viktiga resultatet av de tio årens processande att Lans uppnått för honom själv gynnsamma licensavtal med de stora datortillverkarna Hitachi och IBM.³

Positionsindikeringsystemet

Samtidigt som färggrafikprocessen pågick utvecklade Lans ett revolutionerande positionsindikeringsystem. Den grundläggande idén hade han kommit på 1981. Utgångspunkten var det amerikanska satellitbaserade GPS-systemet (Global Positioning System). Detta system gör det ju möjligt för en aktör, med en för ändamålet lämplig mottagare, att exakt få reda på sin position. Piloten i ett flygplan får till exempel reda på ovanför vilken punkt på jordens yta planet befinner sig, och också på vilken höjd ovanför den punkten. Skulle nu inte, tänkte Lans, de olika aktörerna också kunna meddela sina positioner till varandra? I så fall skulle ju förarna i alla fordon, till exempel flygplan, som befann sig i närheten av varandra i ett visst område också få reda på alla andra fordons positioner, och denna kunskap skulle hos var och en kunna presenteras på en bildskärm. Samtidigt som positionerna meddelades skulle också varje fordon meddela sin identitet, rörelseriktning och fart till alla andra fordon. Förarna skulle på så sätt, ungefär på samma sätt som bilförare i gatutrafiken, eller fotgängare, se alla andra aktörer runt omkring sig - de skulle inte, som i dagens flygtrafik, vara blinda för andra fordon och därmed hänvisade till att styra efter radiofyrrar eller instruktioner från flygledare.

Den teknik som behövdes för att de olika fordonen skulle kunna meddela sig med varandra fanns emellertid inte tillgänglig. Eftersom fordonen rör sig snabbt måste meddelandena vara mycket täta, och de måste också utväxlas på samma frekvens. För att de olika aktörerna inte skall tala i mun på varandra måste därför tiden delas upp i mycket små luckor som fördelas mellan dem så att bara en sänder åt gången. Ett system som uppfyllde en del av dessa krav fanns visserligen, nämligen ett system som gick under beteckningen TDMA (Time Division Multiple Access). Denna teknik hade dock den allvarliga begränsningen att vara beroende av markbundna basstationer. För ett system, som skulle bli världsomfattande och alltså inkludera väldiga oceanvidder och stora områden över utvecklingsländer utan utvecklad infrastruktur, var detta ett allvarligt handikapp. Det gällde därför att eliminera beroendet av markstationer. Det var tekniken för detta som var Håkan Lans stora uppfinning. Hans system var självorganiserande och kallades STDMA, där S:et står för Self-Organizing. Men även om steget uttrycktes med bara en bokstav, så var det kolossalt - en av de riktigt stora uppfinningarna under 1900-talet. Lans utvecklingsarbete från idé till fungerande produkt var tidskrävande, men efter tio år, den 1 juli 1991, lämnade han in sin första patentansökan till det svenska patentverket. Ansökan om amerikanskt patent lämnades in den 23 december 1993 och beviljades 1996 (US Patent nr 5,506,587).⁴

Om färggrafikpatentet var stort, både i fråga om teknisk innovationshöjd och ekonomisk betydelse, så var positionsindikeringspatentet ändå långt större i båda dessa avseenden. Med Lans system skulle säkerheten i både luftfart och sjöfart kunna höjas högst väsentligt. För luftfarten är det speciellt intressant att även markfordon av olika slag som rör sig på flygplatser, och som ju medför kollisionsrisker, skulle kunna inkluderas. Flera av de stora flygolyckorna under senare år skulle med all sannolikhet ha undvikits om Lans system funnits på plats - Linateolyckan är bara ett av flera exempel.

En person med ingående kännedom om dessa ting är Tore Granaas. Han är före detta flygkapten med 40 år på SAS och 14000 flygtimmar bakom sig. Han har också varit säkerhetschef vid den internationella flygbolagsorganisationen IATA. I en artikel i Svenska Dagbladet våren 2004, i vilken Granaas intervjuades, stod bland annat följande att läsa:

"När Linate-olyckan kommer på tal blir Tore Granaas tagen. Han är bitter över att flygindustrin inte kunnat ta till sig Håkan Lans system för flygledning och navigering, och menar att systemet hade förhindrat olyckan, som krävde 118 människors liv i Milano 2001.

- Att det kunde vara så mycket politik och intriger i flygindustrin hade jag aldrig kunnat tro. Naiv som jag var trodde jag att jag [i IATA] hade ansvar för att öka flygsäkerheten i världen, men i det här fallet var det andra intressen som var starkare. Systemet skulle störa andra flyginstrumentkonstruktörer, och det diskuteras än idag."⁵

Men det är inte nog med att Lans system skulle möjliggöra en drastisk ökning av säkerheten. Speciellt inom luftfarten skulle det också ge upphov till mycket stora ekonomiska vinster. Behovet av dyrbara radaranläggningar och radiofyror på marken skulle reduceras avsevärt. Dessutom skulle en avsevärt större flygplanstäthet i luftrummet än idag möjliggöras, vilket är av betydelse på olika sätt.

En viktig sak är att så kallad "free flight" skulle möjliggöras. När ett flygplan skall ta sig från en ort till en annan - låt oss säga från Paris till New York - så finns alltid en optimal flygväg som bland annat beror på de för tillfället rådande meteorologiska förhållandena. Vid varje tillfälle är det önskvärt för alla flygplan, som just då flyger den aktuella sträckan, att hålla sig till den just då optimala vägen. Detta är inte möjligt idag eftersom flygplanen då skulle komma alldeles för nära varandra med kollisionsrisker som följd. Med Håkan Lans system skulle det emellertid bli möjligt. En annan sak är att den köbildning, som tar sig uttryck i att flygplan tvingas cirkla ovanför flygplatser i väntan på landningstillstånd, skulle reduceras avsevärt. Båda dessa saker skulle leda till mycket stora tidsvinster och bränslebesparingar.

De besparingar av skilda slag som positionsindikeringssystemet sammantaget skulle resultera i är omöjligt att exakt ange. Klart är emellertid att det handlar om många miljarder dollar.

Färggrafiken 1995-2001 - den amerikanska processen

Inledningen

1995 hade alltså Håkan Lans skrivit licensavtal med Hitachi och IBM, men många andra datortillverkare använde sig också av hans färggrafik, utan licens. Samtidigt var han på god väg med utvecklingen av sitt positionsindikeringsystem, och kunskapen om detta började spridas i världen. I det läget kontaktades han av advokater som ville driva färggrafikärendena vidare mot andra datortillverkare än Hitachi och IBM. En av dessa, Peter Utterström, var verkställande direktör på advokatfirman Delphi & Co i Stockholm. En annan, svensk-amerikanen Talbot Lindström, var också knuten till Delphi.

Håkan Lans var till en början motvillig, väsentligen därför att Hitachiprocessen blivit så mycket längre, och så mycket mera krävande, än han från början föreställt sig, och också därför att han var fullt sysselsatt med sitt positionsindikeringsystem. Efter hand gav han emellertid med sig. Väsentligen berodde detta på att advokaterna föreslog ett upplägg som, enligt deras mening, inte skulle ställa några större anspråk på honom. Eftersom processerna i första hand skulle drivas i USA förmedlade Talbot Lindström en kontakt med den amerikanska advokatbyrån Adduci, Mastriani & Schaumberg (AM&S), som deltog i de fortsatta förhandlingarna. Ett avtal mellan Lans och de svenska och amerikanska advokaterna undertecknades den 23 juli 1996.⁶

Två inslag i kontraktet är av särskild betydelse i detta sammanhang. För det första var avtalet ett så kallat provisionsavtal (contingency fee), vilket innebar att advokaterna skulle få en bestämd andel av de licensintäkter som de, genom processandet, kunde dra in. Mer i detalj lät det så här: "Of the gross license fees paid under a Qualifying License Agreement a fee of thirty-three (33) percent of same will be immediately paid to the Firms [AM&S and Delphi], which fee shall be allocated among and between them in such manner as they shall have agreed among and between themselves." I gengäld skulle Lans inte bära någon del av kostnaderna, utan dessa skulle helt falla på advokaterna. Eller, som det stod i kontraktet: "The Advisors [including AM&S and Delphi] shall bear all expenses incurred by them in the project."

Det andra viktiga inslaget var att utformningen av strategin för processandet uttryckligen överlämnades till advokaterna. Först står det rent allmänt att "[t]he strategy for obtaining the licenses will be determined by AM&S, in consultation with Delphi, with the final terms of such licenses to be subject to your [Lans] reasonable approval." Lite längre ner preciseras sedan två faser i det kommande arbetet. I den första fasen skall man genom direktkontakter med berörda företag söka uppnå licensavtal. I den andra fasen skall man därefter, i den mån det visat sig behövas, gå mer aggressivt till väga, framför allt genom stämningar. Beträffande Lans medverkan i den första fasen stipuleras att "[a]lthough it is understood that your personal involvement will be limited to a minimum, this first phase will require some discussions with you regarding questions of a technical nature, the prior art and present technology." Om hans medverkan i den andra fasen sägs att "[y]our personal involvement in this phase will be limited to testimony, depositions and technical guidance. The decision as to whether or not to pursue such litigation will be subject to the sole and exclusive discretion of AM&S."

Sammantaget innebar alltså detta att advokaterna skulle utforma strategin, att de skulle stå för alla kostnader, att de skulle få 33 procent av alla indrivna licenspengar, och att de resterande 67 procenten skulle gå till Håkan Lans. Kontraktet tillmötesgick alltså, som det föreföll, Lans önskemål att inte bli mer än nödvändigt involverad. Men skrivningarna som överlät strategiutformningen till advokaterna skulle senare, som vi kommer att se, också visa sig ha en annan sida. I själva verket skulle Lans komma att bli heltidsinvolverad i åtskilliga år - och han är så än idag. Han skulle också, som redan nämnts, bli dömd att betala båda sidornas rättegångskostnader. Och han skulle, åtminstone tills vidare, gå miste om betydande delar av sina rättmätiga licensintäkter. Den dag som idag är finns delar av dessa fortfarande inlåsta på AM&S's klientmedelskonto.

Men tillbaka till 1996. Efter kontraktets undertecknande inleddes, under andra halvan av 1996, den första fasen i arbetet. Ett stort antal dataföretag tilltalades i syfte att få dem att teckna licensavtal. På denna tilltalan reagerade företagen på olika sätt. Vad detta i grunden berodde på är för mig oklart. Möjligen kan de från början ha tilltalats på olika sätt, men det är också möjligt att de bara reagerade olika på samma tilltalan. Frågan är inte oväsentlig och den berörs på nytt i avsnittet "Gateways roll" nedan. Hur som helst så är det möjligt att dela in företagen i tre grupper med hänsyn till deras reaktioner på tilltalan.

I den första gruppen fanns ett antal företag som omedelbart tecknade licenser. Dessa var Apple Computer, Inc., Canon, Inc., Epson America, Inc., Fujitsu Ltd., Matsushita Electric Industrial Co., Motorola, Inc., Power Computing Corporation, Seiko Epson Corporation, Sharp Corporation, Siemens AG, Sony Corporation, Texas Instruments, Inc., Toshiba Corporation och Wang Laboratories, Inc. Detta var alltså en uppenbar framgång. Dessutom gick det hela fort. Sammanlagt inbragte dessa avtal cirka 20 miljoner dollar. I mars 1997 betalades de första licensavgifterna in, och i januari 1998 de sista. Pengarna fördes in på AM&S's klientmedelskonto och distribuerades därefter enligt kontraktet till de olika intressenterna.

I den andra gruppen fanns ett antal företag som avböjde erbjudandet att teckna licens, nämligen Gateway 2000, Dell, Hewlett Packard, Packard Bell NEC, Acer America, Compaq, AST Research, Digital Equipment och Olsy North. I oktober 1997 stämde dessa företag för patentintrång. Det var denna process som blev katastrofal för Lans och den behandlas utförligare i nästa avsnitt.

Det är intressant att åtminstone ett företag i denna andra grupp, nämligen Compaq, efter hand skulle komma att uppträda som utbrytare. Trots att AM&S systematiskt försökte hindra Lans att ha några egna kontakter med de stämde företagen uppnådde Håkan Lans, år 2000, själv ett förlikningsavtal med Compaq. De licensintäkter som detta gav upphov till finns emellertid fortfarande inlåsta på AM&S klientmedelskonto, utom rätkhåll för Lans. Även Dell ville göra upp direkt med Lans, men detta förhindrades av AM&S.

I den tredje gruppen slutligen fanns bara två företag, nämligen Micron Electronics och dess leverantör av videokort Diamond Multimedia Systems. Dessa båda företag valde att i sin tur väcka talan mot Lans för att få klarhet i patentförhållandena.⁷ Den 27 november 1996, alltså i stort sett omedelbart efter det att de tilltalats av AM&S, yrkade de, i distriktsdomstolen i Idaho, på fastställelse mot Håkan Lans avseende 986-patentet. Yrkandet ledde så småningom fram till ett avtal mellan Lans, å ena sidan, och

Micron och Diamond å den andra. På inrådan av sina advokater, som tillsammans med motparten utformat avtalet, skrev Lans under i september 1998. Detta skedde alltså nästan två år efter processens inledning, men före den första domen i processen mot företagen i den andra gruppen.

Avtalet var synnerligen generöst gentemot Diamond och Micron, framför allt genom att det omfattade inte bara dessa båda företag utan också alla deras kunder. Bland dessa fanns flera stora dataföretag som köpte videokort av Micron och Diamond. Denna generositet ledde till att Lans senare förlorade i en tysk domstol mot Dell. Den tyska domstolen konstaterade att "uppgörelseavtalet skyddade Dell Computer GmbHs försäljning i Tyskland, eftersom Dell köpte videografikkomponenter från Diamond"⁸. Detta skedde i september 2001, det vill säga samma månad som den amerikanska domstolen tog sitt beslut om rättegångskostnaderna. Förlusten mot Dell i Tyskland berodde på det generösa avtalet med Diamond och Micron. På likartat sätt, av likartade skäl, förlorade Lans också en patentstrid i Italien. Sammantaget talar alltså mycket för att Lans advokater i kontakterna med Diamond och Micron dåligt tjänade sin klients intressen, eller möjligen inte tjänade dem alls. För detta har de senare stämts (se epilogen!).

Huvudprocessen

I USA behandlas patentärenden alltid i den federala delen av det amerikanska domstolssystemet, till skillnad från det delstatliga, och detsamma gäller ärenden i vilka utländska medborgare är inblandade. Stämningen mot dataföretagen lades alltså in vid den federala distriktsdomstolen i "the District of Columbia" - en av 94 sådana domstolar i USA.

Detta skedde den 24 oktober 1997, och de stämde företagen var de i den andra gruppen ovan. Stämningen gjordes, enligt AM&S's beslut, i Lans namn. Lans själv hade emellertid varit angelägen om att istället stämma i Uniboard's namn. Ett av hans skäl var att Hitachiprocessen blivit påfrestande för hans familj, och han ville undvika att återigen få familjen involverad. Att stämningen skedde i Lans namn skulle efter hand visa sig bli av betydelse.

Under nära två år, fram till maj 1999, verkade inte mycket hända i processen, men därefter följde händelserna slag i slag. I maj 1999 tog ett av de stämde företagen, nämligen Gateway, upp en del detaljer i det licensavtal som IBM tecknat och som nämnts ovan. Som vi minns så tecknades avtalet med den av Lans helägda juridiska personen Uniboard AB, ej med den fysiska personen Håkan Lans. För att göra detta möjligt hade Lans, just före avtalet med IBM, överfört patenträttigheterna på Uniboard genom en särskild skriftlig deklaration, en handling som sedan kom att gå under beteckningen "the Assignment declaration"⁹. Stämningen i USA verkade alltså ha gjorts av fel person. Den hade gjorts av Håkan Lans, men rätteligen, kunde man tycka, borde den istället ha gjorts av Uniboard. Gateway yrkade därför, den 4 augusti 1999, att stämningen skulle ogillas därför att den ej lämnats in av den rättmätige patentinnehavaren.¹⁰

Genom Gateways inlaga blev frågan om patentets rättmätige innehavare central i processen. Domstolen gick också på dataföretagens linje. Den 23 november 1999 kom

domen¹¹. Stämningen för patentinfrång underkändes eftersom den väckts av en obehörig, det vill säga av Lans istället för av Uniboard.¹² Rätten avvisade också en begäran om att låta Uniboard gå in i Lans ställe.¹³ Domstolen menade att Lans hade uppträtt slarvigt och försumligt, varför överföringen av talan från Lans till Uniboard ej kunde godkännas. Lans uraktlåtenhet att väcka talan i Uniboards namn var icke ett äkta och förståeligt misstag.¹⁴

Sex dagar efter domen den 23 november stämde dataföretagen istället av Uniboard den 29 november 1999.¹⁵ Även denna stämning underkändes emellertid, väsentligen med motiveringen att patentet hade löpt ut den 9 januari 1999, det vill säga före det att stämningen lämnades in.^{16 17} Utslaget kom den 31 augusti 2000, alltså så sent som nästan ett år efter stämningen.

Efter bakslagen i distriktsdomstolen överklagade kändesidan i "the United States Court of Appeals for the Federal Circuit", en av tolv federala appellationsdomstolar i USA.¹⁸ Utlåtandet från appellationsdomstolen publicerades den 18 juli 2001, alltså efter ungefär ett och ett halvt år.¹⁹ Det följde i allt väsentligt bedömningarna från distriktsdomstolen och kändesidan förlorade alltså på nytt.²⁰ Lans talan underkändes därför att Lans inte var den rättmätige patentinnehavaren, och Uniboards talan underkändes därför att patentet gått ut när talan väcktes.

Ärendet i appellationsdomstolen drogs inför domarna Randall R. Rader (Circuit judge), S. Jay Plager (Circuit judge) och Alvin A. Schall (Circuit judge). Utlåtandet undertecknades av Randall R. Rader.

Jag har redan nämnt att reglerna för fördelningen av rättegångskostnaderna är olika i amerikansk och europeisk rätt. Huvudregeln i Europa är att förloraren står för alla kostnader, medan huvudregeln i USA är att vardera parten, oavsett utfallet, står för sina kostnader. Enligt denna huvudregel skulle alltså kändanden stå för sina kostnader i processen och svaranden för sina. Avsteg kan emellertid göras från huvudregeln om omständigheterna i preciserade bemärkelser är exceptionella. Villkoren för att huvudregeln skall kunna frångås finns utförligt redovisade i slutdokumentet från distriktsdomstolen i "the District of Columbia".²¹

Samtidigt med att processen i appellationsdomstolen pågick framställde svarandena yrkanden om att huvudregeln skulle frångås.²² Svarandesidan menade att deras kostnader inte skulle bestridas av dem själva, utan istället av dels Lans och Uniboard, dels AM&S. De exceptionella omständigheter som åberopades var den påstått oklara rollfördelningen mellan Lans och Uniboard, och det påstådda trixandet och fifflandet med informationen i detta hänseende. Att inte bara Lans och Uniboard av svaranden betraktades som skyldiga, utan även AM&S, berodde på att advokater, i patentärenden med oklara äganderättigheter, anses skyldiga att klara ut dessa förhållanden innan stämning lämnas in.

Omedelbart efter det att processen i appellationsdomstolen avslutats den 18 juli 2001 togs frågan om rättegångskostnaderna upp i distriktsdomstolen. Detta skedde den 26 juli 2001. I detta sammanhang spelade Gateway en huvudroll: "Gateway argued the fee motions on behalf of the defendants in both the Lans cases and Uniboard."²³ En dryg månad därefter, den 6 september, föll domen i distriktsdomstolen.

Utslaget tillmötesgick i allt väsentligt svarandens yrkanden. Det ansågs sålunda att exceptionella omständigheter hade förevarit och att svarandesidan därför inte behövde stå för sina egna rättegångskostnader. Kostnaderna lades praktiskt taget helt och hållet på kändesidan. Däremot underkände domstolen yrkandena om fördelningen på

kärandesidan. AM&S ansågs inte böra stå för några kostnader, och hela bördan av rättegångskostnaderna föll istället på Lans och Uniboard. Något exakt belopp har ännu så länge inte specificerats, men det var fråga om summor långt bortom Lans pekuniära betalningsförmåga. Storleksordningen hundra miljoner svenska kronor har angetts.

Så utvecklades alltså händelserna från stämningen i oktober 1997 till den ödesdigra domen den 6 september 2001. Den nästan fyra år långa processen kom aldrig att beröra patentinrånget som sådant. Förhandlingarna kom istället att på olika sätt gälla frågan om patentets rättmätige innehavare, och konsekvenserna av att stämningen inte ansågs komma från denne. För bedömningen av dessa händelser är det väsentligt att veta att Lans aldrig själv var närvarande i rätten. Hans talan fördes hela tiden av Louis S. Mastriani.

Domare den 6 september 2001, liksom vid de tidigare utslagen i distriktsdomstolen, var John Garrett Penn.

Elementära advokatregler

Advokatycket styrs av etiska regler. I Sverige har till exempel Advokatsamfundet utfärdat "Vägledande regler om god advokatsed"²⁴ och på Europanivå finns motsvarande "Regler om god advokatsed inom Europeiska Unionen"²⁵. Även i USA finns regler av detta slag. I detta sammanhang vill jag framför allt framhålla två grupper av regler.

Den första gruppen handlar om "Förhållandet till klienten". En av reglerna inom den gruppen är att "Advokat är skyldig att gentemot klienten iaktta trohet och lojalitet" och en annan att "Klienten skall på lämpligt sätt hållas underrättad om vad som förekommer vid utförandet av hans uppdrag". I den här berättelsen figurerar åtskilliga brott mot dessa regler; i grunden är naturligtvis hela justitiemordshypotesen en hypotes om ett sådant brott. Det finns emellertid också mindre, men i gengäld explicitare, exempel. Vid ett tillfälle hade till exempel Louis Mastriani vid AM&S och Peter Utterström vid Delphi genomfört en affärstransaktion som inte var förenlig med uppdraget, och ej heller med klientens intentioner. De hade nämligen, som ett led i finansieringen av processen, belånat sitt kontrakt med Håkan Lans. Om detta skrev Utterström i ett brev till Mastriani i januari 1997 så här: "Med risk att meddela självklarheter påpekar jag dock att Lans inte är fullt informerad om våra diskussioner om finansieringen."²⁶

En annan grupp av regler handlar om advokatens skyldighet att före stämningen i ett patentmål klarlägga äganderättsförhållandena. Dessa regler gäller i sina huvuddrag i både USA och Sverige, men det som här i första hand är aktuellt är naturligtvis USA. Med tillämpning på det just här aktuella fallet har en av reglerna formulerats så här:

"Som advokatfirmor och som jurister, representerande en patentinnehavare mot inkräktare var AMS-svarandeparterna och Delphi-svarandeparterna skyldiga att ådagalägga den grad av sorgfällighet som normerna för sådana rättsliga ombud diktar. I sådan sorgfällighet ingår det att göra anmälan i patentinnehavarens namn, att förhindra eventuell oklarhet i fråga om äganderätten till patentet genom

att klarlägga ägarskapet innan anmälan görs och väcka eventuell talan i patentinnehavarens namn."²⁷

I en inlägga till rätten i december 2001, det vill säga ett par månader efter domen om rättegångskostnaderna, redogjorde den framstående immaterialrättsjuristen Bruce Lehmann för reglerna så här: "The standard of care for an attorney filing a patent lawsuit requires the attorney independently to investigate and determine that the suit is being brought in the name of the patent owner".²⁸

Lehman menade dessutom att advokaten inte bara är skyldig att ta reda på de faktiska omständigheterna utan också, om det är behövligt, skyldig att medverka till att förändra det rättsliga läget så att det blir fullständigt klart. Han skriver sålunda i sin inlägga:

"The standard of care for an attorney professing familiarity with preparing, filing and prosecuting U.S. patent applications, when faced with confusion or ambiguity regarding ownership of a patent, would be to clarify the ownership issue by creating and filing appropriate documentation with the Patent and Trademark Office. In this case, because Mr. Lans owned 100% of Uniboard, it would have been a straightforward procedure to create and file an assignment of the Lans Patent rights either from Mr. Lans to Uniboard, or from Uniboard to Mr. Lans. ... Given Mr. Mastriani's knowledge of the confusion regarding ownership of the Lans patent, he and his firm acted beneath the standard of care in failing to prepare and file the necessary clarifying documents."

En advokat skall alltså, såväl i USA som i Europa, om han har den minsta misstanke om oklarhet, skapa klarhet om äganderättsförhållandena före stämning i ett patentmål. Och därvid räcker det inte att reda ut de faktiska förhållandena. Om så krävs måste advokaten också, till exempel genom tilläggsdokument, göra rättsläget klart.

Den första hypotesen: Rättvisa har skipats

Rättvisa i patentfrågan?

Den första av våra hypoteser om domen säger att den blev som den blev, därför att den var korrekt och i överensstämmelse med gällande rätt. För diskussionen av den hypotesen är det klargörande att hålla isär resultatet i själva patentfrågan och beslutet om fördelningen av rättegångskostnaderna. I detta avsnitt diskuterar jag patentfrågan, och i nästa kostnadsfrågan. Möjligen kan den första diskussionen synas onödig eftersom patentärendet aldrig kom upp i rättegången, men för fullständighetens skull bör den ändå vara med. Var alltså det som hände med intrångsstämningen i grunden riktigt? I princip kan man tänka sig att domen skulle kunna vara korrekt på två sätt.

Den ena möjligheten är att Lans eller Uniboard, efter prövning, visat sig vara orätmätiga innehavare av patentet - att patentet borde ha varit ogiltigt. Den möjligheten är uppenbarligen orimlig. Hade det legat något i den så hade Lans eller Uniboard aldrig uppnått licensavtalen med IBM och Hitachi, och ej heller de därefter följande avtalen med Apple, Canon, Epson America, Fujitsu, Matsushita, Motorola, Power Computing Corporation, Seiko Epson, Sharp, Siemens, Sony, Texas Instruments, Toshiba och Wang. På samma sätt hade också det något senare avtalet med Compaq varit omöjligt. Dessutom behandlades ju aldrig patentinträngsfrågan i distriktsdomstolen i "the District of Columbia."

I sak förefaller alltså saken fullständigt klar, men det finns ändå formaliteter som kan diskuteras. En första fråga är vem som verkligen innehade patentet när stämningen mot dataföretagen lämnades in, Håkan Lans eller Uniboard. Visserligen fanns "the Assignment Contract", och visserligen hade IBM tecknat avtal med Uniboard. Men det är ju tänkbart att "the Assignment Contract" av en eller annan anledning kunde anses ogiltigt, och det är naturligtvis också fullt tänkbart att IBM i god tro tecknat sitt avtal med fel motpart. Det förhåller sig också så att det amerikanska färggrafikpatentet, den dag som idag är, är registrerat på Håkan Lans, ej på Uniboard. Det kan alltså göras gällande att Håkan Lans respektive Uniboards relationer till färggrafikpatentet varit oklara alltsedan tiden för "the Assignment Contract" och avtalet med IBM. Allt detta är dock bara sagt för informationens skull. Det borde inte ha påverkat domen, väsentligen därför att, som vi sett, det är advokaternas uppgift att reda ut partsförhållandena före stämning.

Men låt oss nu anta - vilket ju var förutsättningen för den dom vi diskuterar - att den verkliga patentinnehavaren var Uniboard AB, och att stämningen, som gjordes i Håkan Lans namn, därför gjordes av fel person. Låt oss också anta, vilket jag senare kommer att visa är felaktigt, att advokaterna vid stämningstillfället inte kände till Uniboards existens. Skulle detta i så fall, kan man fråga sig, kunna motivera domen och alltså göra den rättvis? Eller med andra ord, om Uniboard verkligen ägde patentet och om advokaterna inte kände till Uniboard, var domen i så fall fullständigt i sin ordning eftersom stämningen skett i Lans namn istället för i Uniboards?

Även detta är svårt att hävda. Visserligen finns det fall i vilka en inträngsstämning underkänts därför att den inte kommit från den egentlige patentinnehavaren. Låt oss först gå till appellationsdomstolen. När denna behandlar fallet Lans diskuterar den bland annat rättsläget. Utgångspunkten är ej en faktisk lagtext utan ett prejudicerande tidigare utslag i högsta domstolen, som i sin tur bygger på, eller tolkar, faktisk lag. I sin kommentar till detta tidigare fall, *Dunlap v. Schofield* (1894),²⁹ skrev högsta domstolen att "[it was] thus established that notice must be an affirmative act on the part of the patentee which informs the defendant of infringement".³⁰ Enligt just detta utlåtande är det alltså patentinnehavaren som måste agera.

Men så behöver det inte nödvändigtvis vara i andra fall. I *Dunlap v. Schofield* hade käranden Dunlap tecknat en licens med upphovsmannen och patentinnehavaren, och företaget hade också investerat åtskilligt i marknadsföringen av produkten. Svaranden Schofield var ett annat företag i samma bransch som Dunlap, och Dunlap gjorde gällande att Schofield utan tillstånd använde den aktuella uppfinningen i sina produkter. Det var den stämningen som underkändes därför att den inte kom från patentinnehavaren själv. Stämningen gjordes istället av en licensinnehavare.

I vårt fall är emellertid relationen mellan den stämmande och patentinnehavaren en helt annan. Just nu har vi ju, i vårt resonemang, antagit att Uniboard äger patentet. Vi vet också att det är Håkan Lans som stämmer. Det finns alltså en likhet med *Dunlap v. Schofield* såtillvida att det inte är patentinnehavaren som stämmer, men skillnaderna är också stora. Relationen mellan patentinnehavaren och den stämmande är helt olika i de båda fallen. Appellationsdomstolen var också väl medveten om denna skillnad och skrev: "Admittedly, this court has not previously encountered a situation, such as this case, where a party associated with the patentee notified alleged infringers."³¹

Detta får domstolen att föra ett resonemang om skälen till varför det bör vara just patentinnehavaren, och inte någon annan, som stämmer. Vad det handlar om är att den stämnda lätt skall kunna komma i kontakt med patentinnehavaren, för att reda ut saken. Den stämnda bör alltså från början ges fullständig information om patentinnehavarens identitet.

"Thus, without knowledge of the patentee's identity, an alleged infringer may lose the benefit of this primary purpose of the notice requirement. An alleged infringer may lose the opportunity to consult with the patentee about design changes to avoid infringement. Similarly, without knowledge of the patentee, an alleged infringer may lose the chance to negotiate a valid license. In sum, knowledge of the patentee's identity facilitates avoidance of infringement with design changes, negotiations for licenses, and even early resolution of rights in a declaratory judgment proceeding."³²

Slutsatsen av detta, så långt, är alltså att om den stämmande, och den faktiske patentinnehavaren, står tillräckligt nära varandra, så bör den stämde ha alla möjligheter att, på det önskvärda sättet, komma i kontakt med patentinnehavaren, även om det inte är denne som stämmer. I vårt fall med Håkan Lans och Uniboard AB är relationen utomordentligt nära. Det är inte bara så att den fysiska personen Håkan Lans till hundra procent äger den juridiska personen Uniboard, utan det är också så att de båda personerna har samma postadress. Det är i praktiken omöjligt att meddela sig med den ene, utan att den andre också får del av meddelandet. Några som helst kontaktproblem kan alltså inte föreligga.

Trots sitt principiella resonemang om möjliga avsteg från principen att det måste vara patentinnehavaren som stämmer, så avvisar appellationsdomstolen ändå till slut tanken på sådana avsteg. Gränsdragningsproblemen skulle, menar domstolen, bli för stora.

"[A] looser notification rule would present notable enforcement problems. Courts would have to decide the degree of association sufficient to satisfy the rule. Must the notifying party control the patentee, or simply have an interest in the patentee? Indeed, how much control or interest would suffice? Agency principles would not likely ease this problem because the notifying party would not likely even purport to act on behalf of the patentee. Accordingly, a looser rule would both frustrate the purpose of notification and present difficult, if not unworkable, enforcement problems."³³

Detta resonemang om gränsdragningsproblem är emellertid långt ifrån självklart. Det har inte heller, vilket nu gjorts tydligt, något oberoende stöd i amerikansk rätt eller i tidigare fall. Resonemanget är uteslutande domstolens eget. Resonemanget har också ifrågasatts. En amerikansk advokatbyrå "Jaeckle Fleischmann Mugel, LLP" har till exempel på nätet lagt ut följande kommentar om "the Lans case":

"The result seems harsh. First, the statute does not require the patentee, *per se*, to give notice. It merely denies him recovery if notice is not given. The court gave three reasons for requiring the proper party: (1) avoidance of infringement, (2) negotiating a license and (3) bringing a declaratory injunction. It is not clear how knowledge of the proper identity of a patentee would help avoid infringement. Infringement depends on a comparison of the accused product with the claims, not the identity of the patentee. As for the other two reasons, it is doubtful a court would have let Lans avoid a licence or a declaratory judgement action by later claiming that Uniboard was the real patent owner. A court in equity could hold Uniboard responsible for the acts of its manager and sole shareholder and stop Uniboard from denying the actions of Lans."³⁴

Några skäl för att utfallet i själva patentinrångsfrågan skulle vara rättvist finns alltså inte. Den odiskutabla omständigheten att Lans ligger bakom patentet, liksom den mycket nära relationen mellan Håkan Lans och Uniboard AB, talar för motsatsen. Det enda som möjligen skulle kunna ge ett visst bräckligt stöd åt rättvisemöjligheten är ett nytt och precedenslöst resonemang om gränsdragningsproblem som appellationsdomstolen för. Förutsättningen för detta resonemang är dock att Uniboard otvetydigt faktiskt ägde patentet, och att advokaterna då stämningen inlämnades hållits helt ovetande om detta. Som vi kommer att se så var detta icke fallet, och därmed faller också detta tänkbara stöd för rättvisehypotesen i själva patentfrågan.

Rättvisa i kostnadsfrågan?

Men Lans misslyckande med själva intrångsstämningen var ju bara en del av domslutet, och bara en implicit sådan. Den explicita, och för Lans förödande, delen gällde fördelningen av rättegångskostnaderna. I strid med huvudregeln i amerikansk rätt, och på grund av åberopade exceptionella omständigheter, dömdes Lans att betala både sina och svarandens kostnader. Var detta riktigt? Vad var det för exceptionella omständigheter som åberopades?

Låt oss först se vad rätten anförde. I sin dom skrev domare Penn så här:

"Rätten kan icke dra slutsatsen att uraktlåtenheten att väcka käromålstalan i Uniboards namn var ett äkta och förståeligt misstag. Lans hävdar samtidigt

att han både glömde att han hade gjort överlåtelsen och att han trodde att överlåtelsen var ogiltig - Rätten finner denna dubbla position ohållbar. Lans hade kontroll över alla fakta rörande överlåtelsen, eftersom den var undertecknad. Såsom tidigare noterats, kunde Lans informera sina rättsliga ombud om licensen till IBM, men förefaller senare lägligt nog ha glömt överlåtelsen till Uniboard, vilken var en central aspekt av den transaktionen. Innan Lans anförde sin förklaring för att styrka sitt yrkande om tillägg, uttryckte han aldrig några tvivel om överlåtelsens giltighet. I vart fall hade Lans alla möjligheter att kontrollera överlåtelsens rättsgiltighet, fastställa äganderätten till patentet och väcka talan i rätt kärandeparts namn. När Lans advokater frågade om han hade gjort några överlåtelser av patentet, borde han ha informerat dem om överlåtelsen till IBM och om sin uppfattning att överlåtelsen var ogiltig. Om han hade gjort det, skulle hans rättsliga ombud ha gått tillväga på annat sätt och undvikit den nu föreliggande situationen. Rätten kan ej undgå slutsatsen att Lans valde att förtiga alla fakta om överlåtelsen, eventuellt också för sina rättsliga ombud, tills han konfronterades med ovedersägliga bevis att överlåtelsen hade skett. Därför kan Rätten icke hysa uppfattningen att Lans uraktlåtenhet att ansluta sig som part i målet eller väcka talan i Uniboards namn var ett äkta och förståeligt misstag."

Dessa omständigheter ansågs exceptionella och rätten fastslog därför den 6 september 2001 att Lans och Uniboard, men inte AMS, skulle betala de totala advokatarvodena. Omständigheterna var exceptionella i en mening som anges i 35 *United States Code* § 285.³⁵

I de citerade raderna, och också på andra ställen, gav alltså distriktsdomstolen bilden av ett avancerat trixande från Lans sida, och trixandet har just med dualismen mellan Lans och Uniboard att göra. I dessa avseenden diskuteras alltså inte gränsdragningsproblem av det slag som berörts ovan. Saken gäller istället något helt annat, nämligen att Lans påstås ljuga och försöka föra rätten bakom ljuset. Misstaget att föra talan i Lans namn istället för Uniboards var inte ett "äkta och förståeligt misstag". Det är detta som gör att det anses föreligga exceptionella omständigheter, och detta är alltså grunden för domslutet i kostnadsfrågan.

För bedömningen av påståendena om Lans trixande är det viktigt att hålla två omständigheter i minnet.

Den första är att Håkan Lans, som jag redan nämnt, själv aldrig var närvarande i rätten. Trots detta hänvisas det i domstolshandlingarna gång på gång till Lans uttalanden, och göranden och låtanden i övrigt. Man får mycket bestämt intrycket att han var där. Men så var det alltså inte. Överallt där det i domstolshandlingarna står att Lans säger eller gör något är det i själva verket Mastriani som agerar.

Det kan ges många exempel på förrädiska skrivningar av detta slag, men jag begränsar mig till två. I motiveringen för domen den 6 september 2001 står bland annat:³⁶ "In Lans I [den första processen i distriktsdomstolen före förhandlingarna i appellationsdomstolen] the Court considered the litany of excuses Lans offered to

explain his failure to sue in the name of the proper party". Kan detta, med talet om en litania, ge något annat intryck än att det är Håkan Lans själv som talar? Och vad skall man säga om detta:³⁷ "Second, as the Court has already concluded, Lans has only himself to blame for the situation in which he finds himself. If he had been more thorough with his recordkeeping and more forthcoming with his attorneys, then perhaps he would be pursuing his infringement claim today, rather than defending against the present attorneys fees motions." Kan man av detta få något annat intryck än att domare Penn, som skrivit texten, sett och hört Lans i rätten och därvid bildat sig en uppfattning om honom. Detta intryck stryks ytterligare under av den uttryckliga distinktion som Penn gör mellan Lans själv och hans advokater.

Men Håkan Lans var aldrig i rätten. Domare Penn hade aldrig sett eller hört honom. Naturligt nog var Lans inte nöjd med detta utan uttryckte vid flera tillfällen önskemål om att få närvara och bli hörd. I ett brev till Lans i juli 2001 skrev Louis Mastriani så här: "I told the judge that had he held an evidentiary hearing he could have looked you in the eye and asked you questions about ownership. He asked whether you had offered to testify and I said that you had done so several times, and had even asked to testify before the appeals court." Det som står i detta brev kan vara sant eller falskt. Är det sant så visste domaren om att Lans, utan att lyckas, försökt komma till rätten, och utfärdade likväl sin dom. Är det falskt så kastas det avslöjande ljuset snarare över brevskrivaren.

Den andra viktiga omständigheten är att Lans advokat Mastriani hela tiden kände till dualismen mellan Lans och Uniboard, liksom avtalet med IBM. Det var också, som vi sett, Mastriani som fattade beslutet att stämma i Lans namn, istället för i Uniboards, som Håkan Lans själv ville.

Att Mastriani hela tiden kände till förhållandena framgår av flera dokument.

Den 19 februari 1997, alltså omkring ett halvår före stämningen av de amerikanska företagen, skrev Lans i ett brev till Mastriani så här: "As you know the license has been signed with a company (UNIBOARD AB) and not with me as an individual (the patent has been transferred to the company for many years ago and the agreement with IBM was made with UNIBOARD AB). The company has the same address as my private address. In order to make this clear I have signed a paper for changing registration at the US Patent office. Dr. Bertil Grennberg will send you this document."³⁸ Håkan Lans uttrycker sig alltså här mycket tydligt och stryker också under med orden "in order to make this clear". Att Mastriani också verkligen tog emot brevet framgår av att det försetts med AM&S ankomststämpel. Brevet visar för övrigt inte bara att Mastriani väl kände till Uniboards existens och avtalet med IBM. Det visar också att Lans ville omregistrera patentet i USA, allt för att skapa klarhet.

Inför distriktsdomstolen i Idaho, i samband med processen mot Micron/Diamond, uttalade sig Mastriani den 18 april, 1997, så här: "I have reviewed and am familiar with the patent license agreement negotiated in Europe in 1989 between a company wholly owned by Hakan Lans located in Saltsjobaden, Sweden and International Business Machines Corporation (IBM) located in Purchase, New York, under US: Patent No. 4,303,986." Detta uttalande görs alltså ett par månader före stämningen mot dataföretagen i distriktsdomstolen i District of Columbia lämnas in.

Att Mastriani var väl förtrogen med förhållandena framgår också av ett brev från Peter Utterström till Håkan Lans³⁹, daterat den 9 juli 2002. Utterström berättar där om ett möte på AM&S's kontor i Washington i juli 1997 (alltså återigen flera månader före stämningen). Utterström skriver så här:

"The part of the discussion which I remember distinctly focused on you continuing as the owner, or whether a transfer of the title to the patent should be made to Uniboard - this was (at the time a strategic issue and would decide whether you personally or your company Uniboard AB would be the plaintiff. ... Ultimately, AMS decided against a transfer of title - one argument was that a transfer prior to filing a suit may be taken as a sign of weakness.

Det kan slutligen tillfogas att immaterialrättsjuristen Bruce Lehman - i samma inlägga till distriktsdomstolen i Columbia som citerats tidigare - skrev så här:⁴⁰ "In these cases, by January 1997, Mr. Mastriani and his firm had the IBM license agreement and were familiar with its provisions. Knowledge of the IBM license agreement standing alone would require an attorney to inquire as to basis for Uniboard's right to license the Lans patent to IBM." Den tidpunkt Lehman talar om, januari 1997, ligger mer än ett halvår före stämningen av dataföretagen.

Det är alltså överväldigande klart att advokaterna på AM&S var väl förtrogna med existensen av Uniboard och med avtalet mellan Uniboard och IBM. Även av det skälet är talet om Lans trixande orimligt.

I längden blev det också svårt för Mastriani att på denna punkt hålla domstolen kvar "bakom ljuset". Hans position blev ohållbar. Den 13 augusti 1999 vittnade han under ed inför domstolen och förklarade: "Inasmuch as I and other counsel to Mr. Lans have been repeatedly informed by Mr. Lans that no assignment had ever taken place with respect to the Lans patent, we are investigating the circumstances surrounding the referenced Assignment."⁴¹ Trots alla dokument som visar att Mastriani var väl förtrogen med företaget Uniboards existens, och överlåtelsen av patentet på företaget, så hävdar han alltså här motsatsen. För detta har han senare stämts för mened.

Denna stämning återkommer jag till i epilogen. Den just nu viktiga slutsatsen är att domen i kostnadsfrågan inte från någon synpunkt kan framstå som rimlig eller rättvis. Allt tal om att Lans skulle ha trixat och ljugit, och försökt föra rätten bakom ljuset, är uppenbart orimligt. Därmed är det orimligt att åberopa exceptionella omständigheter. Och därmed försvinner alla argument till förmån för domen. Den saknar all grund i gällande rätt och praxis. Den är rakt av rättsvidrig.

Den andra hypotesen: Olycksfall i arbetet

Men om domen nu inte var rättvis, var den kanske då istället resultatet av ett misslyckande? Kan det ha varit fråga om oskicklighet från advokaternas sida, ett olycksfall i arbetet? Detta är den andra hypotesen.

För advokater är det naturligtvis på samma sätt som för de flesta andra människor, det är lättare att misslyckas med något som är svårt än med något som är lätt. Det kan därför vara lämpligt att börja diskussionen med frågan om målets svårighetsgrad.

Det sägs ofta, och säkert med stor rätt, att ett patent, för att vara någonting värt, måste ha testats framgångsrikt i domstol. Det sägs också ofta, och lika välgrundat, att innehavaren av ett patent, för att patentet skall vara någonting värt, måste göra sannolikt att han eller hon kan försvara det. Innebörden av dessa båda uppfattningar är sålunda att den originalitet i själva idén, som patenthandlingen vittnar om, inte räcker för att ge patentet ett värde. Så länge det inte finns mer än just detta är den patenterade tekniken i princip en fri tillgång för de som vill använda den.

Det var precis så Hitachi gjorde. De använde sig av färggrafiktekniken utan att bekymra sig om patent och licens. Men till slut tvingades Hitachi till förlikning. Patentet hade alltså bestått domstolsprövningen och befunnits solitt, och Lans hade visat sin förmåga att försvara sig. Detta var viktiga resultat av processen. Före processen hade ju frågorna om patentets hållfasthet, och om Lans försvarskapacitet, varit öppna. Processen var, just eftersom den var den första i sitt slag, förhållandevis svår, men likväl ledde den till framgång för Lans.

Med detta sätt att resonera borde den process som 1997 inleddes mot de amerikanska datorföretagen rimligen vara lättare. Isen hade brutits genom avtalen med Hitachi och IBM. Lans upphovsmannarätt var erkänd i domstol och han hade också visat sig i stånd att försvara sig. Advokaterna borde därför kunna vinna den amerikanska processen.

Men det var inte bara så att processen var förhållandevis lätt, det var också så att advokaterna, som det föreföll, hade starka skäl att vinna den. Avtalet med Lans gav dem ju provision på de licensintäkter som de genom processandet kunde driva in. AM&S har själva uppgett "att licensavgifterna för 986-patentet skulle överstiga 100 miljoner US-dollar bara vid uppgörelser med svarandeparterna i Lans-processen".⁴² Detta är alltså de licensintäkter som man kunde förvänta sig om stämningen lett till framgång, och av vilka advokaterna skulle få 33 procent. Men trots dessa goda förutsättningar och starka incitament blev det alltså ingen seger.

Redan av dessa skäl förefaller oskicklighet inte vara en rimlig förklaring till utfallet. Men även andra omständigheter pekar i samma riktning. Hade det varit fråga om ren oskicklighet hade både processen och utslaget rimligen blivit av annat slag än de faktiskt blev. I så fall hade processen handlat om patentintrång, stämningen för patentintrång hade underkänts, och var och en av parterna hade därefter, enligt den amerikanska ordningen, fått betala sina egna rättegångskostnader. Och det hade varit allt.

Men det var inte så det gick till. Processen berörde aldrig själva intrångsfrågan. Lans ansågs istället på felaktiga grunder ha trixat och dömdes, med frångående av huvudregeln i amerikanska civilmål, att betala de totala rättegångskostnaderna. Även om beloppet aldrig specificerats så var det mycket stort - av storleksordningen 100 miljoner svenska kronor. Detta mycket speciella händelseförlopp är knappast av det enkla, banala slag som ren oskicklighet skulle ha resulterat i. Förloppet och utfallet tyder snarare på skicklighet, men skicklighet till förmån för någon annan uppdragsgivare än Håkan Lans.

Därmed kan vi alltså avfärda oskicklighetshypotesen och kommer samtidigt in på hypotesen om justitiemord. Fanns det någon som var beredd att betala advokaterna mer

än vad provisionsavtalet med Lans skulle ge dem? Var domen i själva verket ett planerat justitiemord?

Den tredje hypotesen: Planerat justitiemord

En viktig skillnad - positionsindikeringen väl känd då den amerikanska processen inleddes

Vi har alltså kunnat konstatera att den amerikanska rättegång som inleddes 1997 slutade med katastrof för Håkan Lans 2001. Vi har också sett att detta var egendomligt eftersom den amerikanska processen rimligen borde ha varit lättare än den föregående processen mot Hitachi 1985-1995. Frågan är alltså om det fanns något annat, till exempel något i själva förutsättningarna, som skiljde de båda processerna åt. Och svaret är ja - det fanns en sådan skillnad. När processen mot Hitachi inleddes var Lans positionsindikeringssystem utvecklat och okänt; när den amerikanska processen inleddes var det inte så.

Låt mig först rekapitulera några viktiga tidpunkter. 1991 lämnade Lans i Sverige in sin första ansökan om patent för positionsindikeringen. 1993 lämnade han in sin ansökan till amerikanska patentverket för samma sak. 1995 tog Peter Utterström, och genom honom Talbot Lindström, de första kontakterna med Lans för att intressera honom för en amerikansk process om färggrafikpatentet. 1996 utfärdades det amerikanska patentet för positionsindikeringen. 1997 stämde de amerikanska dataföretagen för intrång i färggrafikpatentet. Vi ser alltså tydligt hur händelseutvecklingarna för de båda patenten, åtminstone tidsmässigt, överlappar varandra.

Detta gör det angeläget att mera i detalj redogöra för positionsindikeringens status vid tiden för de inledande diskussionerna mellan AM&S, Delphi och Lans. Hur långt var tekniken då utvecklad? I vilken utsträckning var den känd bland fackfolk? Jag inkluderar händelser och uttalanden fram till årsskiftet 1996/97 - ingenting därefter.

Låt oss först se på några tidiga försök med systemet under verkliga förhållanden, det vill säga till skillnad från datorsimuleringar. Den första stora offentliga demonstrationsflygningen, med inbjudna representanter från massmedia, ägde rum på SAABs flygplats i Linköping den 14 oktober 1988. Vid detta tillfälle demonstrerades framför allt systemets användbarhet vid landning.^{43 44} Därefter vidtog försök på Landvetters flygplats under åren 1991 och 1992.⁴⁵ Ett stort antal utländska gäster var närvarande vid olika tillfällen. Under våren 1991 besöktes Landvetter till exempel av representanter för de amerikanska flygteknikföretagen Hughes Aircraft och ARINC. Under 1992 och 1993 gjordes försök med hårdvaruprototyper på den stora O'Hareflygplatsen i Chicago. Försöken avsåg bland annat övervakning av marktrafiken med flygplan och flygplatsfordon.⁴⁶

I början av 1996 installerades vidare prototyper i markstationer i Danmark, Tyskland och Sverige, och även i ett antal flygplan från dessa länder. I en artikel i flygtidskriften ATC News den 29 april 1996 beskrevs detta utvecklingssteg så här:⁴⁷ "The Self-organising Time Division Multiples Access (STDMA) data link,

which is the corner stone of the NEAN (The North European ADS-Broadcast Network) trials, is already being used in commercial service on a trials basis as part of the North ADS-B Trials."

I samma artikel beskrevs också installationerna mera i detalj:

"The first of five base station installations was made in Germany and in mid April and all five were expected to be completed and operating autonomously in test mode by the end of the month. / Connection between the five stations - Berlin, Bonn, Braunschweig, Bremen, and Frankfurt - will take longer, and the final phase of the network set-up will involve connecting the German network to the Danish network. Connection of the Danish and Swedish networks has already been completed. Bo Redeborn, Manager Air Traffic Management with the Swedish Civil Aviation Administration, told ATC NEWS that the whole system is expected to be up and running by September this year. 'With Germany coming on line, the final set-up and phased implementation of the network is pretty much established,' said Redeborn."

Den 14 december 1996 berättade tidningen "Airnavigation International" att

"Scandinavian flag-carrier SAS has made a little bit of history with the first flight of a certifiable automatic dependent surveillance - broadcast (ADS-B) display in a commercial airliner. ... The Fokker F-28 involved is also one of the aircraft equipped with the Swedish-developed GNSS Transponder as part of the North European ADS-B Network (NEAN) trial. That is based on use of the self-organising time-division-multiple-access (STDMA) datalink invented by Hakan Lans, who was also on the flight."⁴⁸

Men det hade inte bara gjorts praktiska demonstrationsförsök före årsskiftet 96/97. Det fanns också ett antal uttalanden om systemet. Ett sådant kom från William Fromme, chef den viktiga enheten Air Navigation Bureau inom ICAO (International Civil Aviation Organization). Byrån beskrivs på ICAO's webbplats så här: "The Air Navigation Bureau develops technical studies for the Air Navigation Commission as well as recommendations for Standards and Recommended Practices (SARPs) relating to the safety, regularity and efficiency of international air navigation for the Council."

Inför sin nära förestående avgång intervjuades Fromme i ATC News den 12 juni 1995.⁴⁹ Han beklagade den då pågående utvecklingen av navigerings- och säkerhetssystem. Han menade att olika slags teknik knöts samman på ett sådant sätt att helheten alltmer liknade ett lappverk (patchwork). Detta var olyckligt, menade han, "especially when there is already a system available which inherently incorporates virtually all the elements of the CNS/ATM system, which are currently being developed on a piecemeal individual basis."

Det system Fromme talade om var just "The Swedish GPS transponder/[S]TDMA (self-organising time division multiplex) ...system", det vill säga Håkan Lans system. I artikeln står också att Fromme "acknowledges that the

Swedish system 'is technically an extremely interesting proposal' but suggests it may be ahead of its time."

I sin beskrivning av den pågående teknikutvecklingen, det vill säga vid tiden just före sin avgång, uttalar sig Fromme till sist så här:

"It is a little bit back to front to patch systems like TCAS into the system as they emerge, but the reality is that we already have TCAS specifications; we don't yet have any for the GPS transponder. However, when we move on to ACAS III or TCAS IV, which use the GPS for horizontal separation monitoring, then it is going to be difficult to answer the question why we are doing it this way when we already have a GPS transponder that does ACAS plus a great deal more. I'm glad I'm not going to have to answer that question myself."

Den 24 juli 1995 publicerade ATC News en artikel i vilken Ludwig Kilchert, "Senior Project Manager, Aircraft Evaluation and Concepts" vid Lufthansa, intervjuades om företagets tekniska framtidsplaner.⁵⁰ Det framgick att "Lufthansa is planning within the next six month to develop an ATM demonstrations which will be based largely on the Swedish-developed Global Positioning and Communications (GP&C) system, with the aim of inaugurating airborne trials soon after."

Av artikeln framgick också att

"The Lufthansa effort is part of a growing lobby among elements of the airline community to ensure that the Swedish system - the heart of which is a complex and sophisticated global navigation satellite system (GNSS) transponder - is fully evaluated in the intricate process towards CNS/ATM system identification and not overlooked in the rush to find alternative solutions."

Det svenska systemet, det vill säga Håkan Lans system, beskrevs i artikeln så här:

"Sweden has recently submitted to the International Civil Aviation Organisation (ICAO) draft standards and recommended practices (SARPS) for the self-organising time division multiple access (STDMA) VHF Data Link (VDL) element of its system. But the system as a whole incorporates a full range of CNS/ATM functions which could eventually replace virtually all land-based navigation aids using a single 'box' in the flight deck instead of the multiple box applications which are currently a feature of CNS/ATM implementation."

I sin beskrivning av sammanhangen går Kilchert så långt som till att hävda att "CNS/ATM will not work without it", det vill säga utan det svenska systemet.

I samma artikel av ATC News, alltså den 24 juli 1995, beskrivs också ett möte mellan representanter flygbolag och luftfartsmyndigheter i april 1995. Det står:

"In April, airline representative from Alitalia, Lufthansa, Northwest, SAS, and United, as well as IATA and the Danish Civil Aviation Administration were invited to Stockholm by the Swedish CAA to review from an airline point of view the proposed draft SARPS for the Swedish STDMA VDL. They were also given a live GP&C demonstration. / 'The impression I got from the proceedings and the dialogue that took place was one of broad support for the Swedish STDMA proposal, and a positive view that it must be fully considered as an option for the future digital VHF system', said Somerset [IATA's Regional Technical Representative - Europe] who was among the representatives attending. / United believes one of the key attractions of the system is that it is already operational and has been tried and tested over a number of years. / 'No other TDMA system I have seen is as far along or as technically advanced as the Swedish system, and it seems to do the key things we need it to do,' said Ed Thomas, Flight Systems Program Manager with United Flight Operations."

Det skall också sägas att Håkan Lans, redan före årsskiftet 1996/97, fått flera fina internationella utmärkelser för sitt system. Följande två kan nämnas.⁵¹

1993 mottog Håkan Lans utmärkelsen *International Seatrade Award* för den viktigaste uppfinningen på sjösäkerhetens område. Priset överlämnades av Hertigen av York vid en bankett i Guildhall, London.

1994 blev Håkan Lans utvald till *American Laurels Award* inom elektronikområdet. Motivering: "För uppfinnande och utprovning av det globala positionerings- och kommunikationssystem som överför GPS-positioner genom en ovanlig datalänk med hög kapacitet under användning av tidsdelande multipelaccessöverföring, som har många möjliga användningsområden, däribland kollisionsavvärjning och ytradar på flygplatser."

I detta avsnitt har antytts att det finns konkurrenter till Lans system. Det har också antytts att åtminstone en del bedömare ansåg Lans system vara bättre, eller till och med överlägset, andra system. Dessa antydningar har emellertid inte varit avsnittets huvudsyfte. Detta har istället varit att klart och otvetydigt visa att Lans system var väl utvecklat och känt i fackkretsar vid den tid då Delphi, Talbot Lindström och AM&S tog kontakt med Håkan Lans för att föreslå en amerikansk färggrafikprocess.

Just detta är en viktig skillnad i förutsättningarna för den tidigare processen i Tyskland mot Hitachi - 1985-95 - och den därefter följande amerikanska processen.

Konkurrerande system

När Lans positionsindikeringsystem började bli känt fanns förstås konkurrerande navigations- och ledningssystem. I huvudsak kan dessa beskrivas som utvecklingar av den konventionella radartechniken.

Den konventionella radartechniken - numera ibland kallad primärradar - bygger på att föremål reflekterar elektromagnetisk strålning. Om man skickar ut en signal av sådan strålning i en viss riktning och får tillbaka ett eko, som kan uppfångas i en för ändamålet lämplig mottagare, vet man alltså att det finns ett föremål, till exempel ett flygplan eller ett fartyg, i den aktuella riktningen. Eftersom man känner strålningens utbredningshastighet - densamma som ljusets - så kan man också beräkna avståndet till föremålet genom att mäta tiden från utskickandet av signalen till dess återkomst.

I ett primärradarsystem är alltså de föremål som man eventuellt upptäcker helt passiva. De gör ingenting aktivt för att medverka i spanarens ansträngningar. De bara reflekterar den utskickade signalen. Så behöver det emellertid inte vara. Det är möjligt att i föremålen bygga in apparater som aktiveras av de utskickade signalerna. På så sätt kan man få föremålet, när det träffas av en radarsignal, att skicka tillbaka väsentligt mycket mer information än bara "ekot". Det kan till exempel vara fråga om information om flygplanets eller fartygets identitet. Föremålet medverkar alltså på ett avsett sätt i kommunikationen. Radarsystem som i denna bemärkelse är aktiva brukar benämnas sekundärradar.

En vidareutveckling av sekundärradartechniken, som används inom flyget, är ADS-B, vilket står för Automatic Dependent Surveillance Broadcast. Motsvarande beteckning inom sjöfarten är AIS (Automatic Identification System). Under dessa allmänna grupp-beteckningar faller sedan en rad enskilda, preciserade system. Inom området finns kollisionsvarningssystem med kort räckvidd, till exempel TCAS (Traffic Alert Collision Avoidance System) och ACAS (Airborne Collision Avoidance System). Där finns också system som går under beteckningen Mode S. Dessa karakteriseras av att den informationsmängd som utsänds från ett föremål, till exempel ett flygplan, när det träffas av en utsänd radarsignal, är förhållandevis stor. Dessa system har i sin tur vidareutvecklats så att information kan skickas ut kontinuerligt, och alltså alldeles oberoende av om flygplanet träffats av en radarsignal eller ej. Sådana system kallas för Mode S Squitter. Ytterligare ett system, UAT (Universal Access Transceiver), fungerar på ungefär samma sätt som Mode S Squitter, men med bättre prestanda.

De olika tekniker, som mycket kortfattat beskrivits, är naturligtvis i realiteten mycket komplexa. Ett huvudproblem är att de olika signalerna inte får störa varandra. Och detta problem är förstås stort i de sammanhang där systemen behövs som bäst, till exempel i närområdena kring stora flygplatser. Med hänsyn till detta har de olika systemen, och olika kombinationer av dem, olika prestanda. En del är bättre än andra.

Lans system, STDMA, faller inom de allmänna kategorierna ADS-B och AIS, men anses av många bedömare ha överlägsna prestanda. Bland annat beror detta på att systemet ensamt, eller i ett slag, löser många av de föreliggande lednings- och navigeringsproblemen. Man slipper kombinera olika typer av teknik och når ändå, anser många, ett bättre totalresultat. Man har samma system hela vägen "from gate to gate". Systemet karakteriseras alltså av ett slags enkelhet eller universalitet. Dessutom är kostnaderna drastiskt lägre än för alternativen.

Lans teknik har flera beteckningar. När det speciellt gäller tillämpningar inom luftfarten används ofta beteckningen VDL Mode 4.

Tänkbara uppdragsgivare - intressenter i positionsindikeringen

Det fanns, som framgick av det föregående, en mycket viktig skillnad i förutsättningarna för de två färggrafikprocesserna. När den första och svårare processen mot Hitachi inleddes var positionsindikeringen långt ifrån färdigutvecklad och ej heller känd. När den andra och lättare processen inleddes var positionsindikeringstekniken inte bara i väsentliga delar utvecklad, utan också känd i alla initierade kretsar. Eftersom tekniken var av revolutionär betydelse berörde den självklart intressen av skilda slag. Man kan tänka sig att det fanns intressen som ville komma över tekniken, och man kan också tänka sig att det fanns intressen som ville motarbeta den. En dom av det slag som Lans råkade ut för i den amerikanska färggrafikprocessen kunde mycket väl vara gynnsam för båda dessa typer av intressen. Låt oss därför börja med att se vad det finns för tänkbara intressen av detta slag.

Ett mycket klart uttalande finns i en rapport från den amerikanska luftfartsmyndigheten FAA (Federal Aviation Administration) från januari 1998.⁵² Rapporten har titeln "Automatic Dependent Surveillance Broadcast (ADS-B) - Mission Need Statement-326", det vill säga den handlar om precis sådana system som beskrivs i föregående avsnitt. Den är systematisk och detaljerad och innehåller nästan 50 tätskrivna sidor. I den första meningen beskrivs FAA's mål så här:

"The Federal Aviation Administration's strategic goal for system capacity and air traffic services is to provide improved accessibility, flexibility, and predictability for the user community, which includes air carriers, air taxis, general aviation and military users, while maintaining or improving the level of safety."

Mitt inne i rapporten hittar man sedan följande uttalande:

"The FAA has set as an objective the promotion of U.S. aviation system technologies, products, and services. International initiatives are ongoing to develop and deploy automatic dependent surveillance systems. For example, the Swedish Civil Aviation Administration (CAA) is working with an ADS-B technology known as VDL Mode 4. In light of this and other international initiatives the U.S. runs the risk of surrendering technical leadership in a potentially lucrative and growing market. This will adversely affect the ability of U.S. avionics manufacturers and software companies to compete for international product markets."

Här tillkommer alltså ett mål utöver de som nämndes i första meningen, nämligen målet att gynna den amerikanska flygtekniska industrin. Dessutom sägs uttryckligen att det svenska systemet VDL Mode 4, det vill säga Håkan Lans system, är ett hot mot just denna industri.

Den industri det här gäller är till stor del den som utvecklar och producerar sådana sekundärradarsystem som beskrevs i avsnittet "Konkurrerande system" ovan. Bland de stora företagen inom denna kategori finns de amerikanska Rockwell Collins, Honeywell, Lockheed Martin och Raytheon, samt franska Thales. I Storbritannien finns också ett antal radartillverkare, ofta hel- eller delägda av amerikanska intressen. Vidare finns företag som, med hjälp av den beskrivna tekniken, tillhandahåller kommunikationstjänster till flygbolagen. I USA är ARINC (se avsnittet "En viktig skillnad" ovan) ett sådant företag och i Frankrike finns SITA (Société Internationale de Télécommunications Aéronautiques).

Det är naturligt att tänka sig att dessa företag är intresserade av att försvara sina marknader, och detta gäller både utbyggnad och modernisering av existerande radarsystem i industrivärlden och nybyggnad på stora kommande marknader, till exempel i Ryssland och Kina. Håkan Lans positionsindikeringsystem skulle till stor del göra den traditionella tekniken överflödig, och framstår därför som ett hot. Företag sådana som de nämnda har därför ett intresse av att direkt motarbeta systemet.

Att detta hot bedöms som påtagligt är uppenbart från flera initierade uttalanden. Ludwig Kilchert från Lufthansa, som jag redan tidigare citerat, säger till exempel om Lans system i intervjun i ATC News den 24 juli 1995 "that there would be heavy resistance to the system concept because it is very economical and would inevitably make a large hole in the existing manufacturing base."⁵³ En annan person, som också citerats tidigare, nämligen Ed Thomas i United, säger i samma artikel "that huge investment in Mode-S on both sides of the Atlantic means there is inevitably resistance to acceptance of anything which might damage its chances of survival." Artikelförfattaren menar också att "[t]he vested interests of the big avionics manufacturers which are involved in developing the individual elements of the system can clearly not be discounted as a potential pressure point."

Även andra intressen än de som på ett eller annat sätt är engagerade i trafikledning och navigering kan emellertid vara av betydelse i sammanhanget. Vi har ju redan tidigare sett att själva kärnan i Lans patent är en teknik för fördelning av tidsluckor för kommunikation. Men även om den första, och nu aktuella tillämpningen av denna kommunikationsteknik, råkat gälla navigering så kan tekniken också tillämpas i helt andra sammanhang, som inte alls behöver ha med navigering att göra. Företag som väsentligen sysslar med kommunikation kan därför ha starka intressen i förhållande till Lans patent. De kan till exempel, av konkurrensskäl, vilja motarbeta tekniken - eller, än hellre, försöka komma över den.

Ett kommunikationsföretag är speciellt intressant i sammanhanget, nämligen Motorola. Håkan Lans och Motorola hade haft kontakter med varandra sedan slutet av 1980-talet. Den 15 mars 1991 besökte en delegation från Motorola Lans i Saltsjöbaden. Två månader senare inbjöds Håkan Lans och Johnny Nilsson från svenska luftfartsverket till Motorola i USA. Därefter följde en strid mellan Lans och Motorola om det amerikanska patentet - både Lans och Motorola hade lagt in patentansökningar. Den striden vanns av Lans - den 19 december 1997 utfärdades hans amerikanska patent. Händelserna visar emellertid att Motorola var intresserat av tekniken, och också kände till så mycket av den att det kunde lägga in en egen patentansökan. Efter hand visade sig emellertid denna ansökan vara så illa underbyggd att den underkändes. Försökte Motorola helt enkelt, med hjälp av den information företaget fått av Lans, bräcka honom

med en egen patentansökan? Såväl tidsförhållandena som ansökans låga kvalitet är förenliga med den möjligheten.⁵⁴

Det finns ytterligare en typ av intressen som ibland nämns i dessa sammanhang, men som är mera svårbedömbara. Vad jag tänker på är militära intressen, säkerhetsintressen och underrättelseintressen av skilda slag. Det svåra i sammanhanget är inte att förstå hur Lans system kan användas, det är förhållandevis enkelt. I rent militära operationer kan systemet användas för exakt och tät formationsflygning.^{55 56} Även underrättelseorgan som CIA (Central Intelligence Agency), FBI (Federal Bureau of Investigation) och NSA (National Security Agency), har ett stort intresse av systemet, och av en utbyggnad av systemet till världsstandard. Skälet är att systemet ger en möjlighet att effektivt övervaka fartyg och flygplan, och även landfordon när och om en sådan utbyggnad kommer, över hela världen. Det svåra är alltså inte att inse att dessa intressen föreligger. Svårigheten är snarare att se vad detta i sin tur kan leda till. Kan det till exempel vara så att dessa intressen vill komma över tekniken för egen och amerikansk industris räkning genom att slå omkull Håkan Lans i färggrafikprocessen, det vill säga genom rån? Det tidigare citatet från FAA ger en antydning i den riktningen.

Det finns sålunda en lång rad aktörer som på olika sätt har intressen i Lans positionsindikeringspatent. En del av dessa kan direkt vilja motarbeta tekniken, andra kan vilja komma över den för att därefter själva komma i åtnjutande av frukterna. Är det tänkbart att någon intressent av detta slag kunde försöka initiera en färggrafikprocess i USA för att med hjälp av den slå omkull Lans? Svaret på den frågan är rimligen ja - och möjligen kan man också säga att detta ja är starkare för de intressen som direkt vill motarbeta tekniken, än för de som vill komma över den. Visserligen skulle initieringen av en färggrafikprocess rimligen kosta mycket pengar för uppdragsgivaren, men de intressen som stod på spel var också mycket stora. De belopp som AM&S kunde tänkas tjäna i licensintäkter, efter en för klienten Håkan Lans framgångsrikt genomförd process, kunde ju, som vi tidigare sett, mätas i 10-tals miljoner dollar. De värden som står på spel i samband med positionsindikeringsystemet uppgår emellertid till mångmiljardbelopp. Från ekonomisk synpunkt bör det alltså ha funnits ett klart utrymme för en uppgörelse mellan AM&S och någon eller några av intressenterna i positionsindikereringen.

Länken mellan färggrafiken och positionsindikereringen

När den amerikanska processen inleddes var alltså positionsindikereringen väl utvecklad och känd i fackkretsar, och det var också klart att den tekniken utmanade stora och starka intressen. Så här långt har jag emellertid inte pekat på något direkt samband mellan utvecklingen av färggrafikprocessen och intressena i positionsindikereringen. Vore det möjligt så skulle det naturligtvis stärka justitiemordshypotesen. Och en intressant sådan länk finns.

I ett försök att bilägga konflikten om rättegångskostnaderna föreslog Gateway att Håkan Lans, till datorföretagen, skulle avstå rättigheterna till alla sina nuvarande och framtida uppfinningar. Detta förlikningsförslag framfördes den 22 augusti 2001, och alltså efter det att frågan om rättegångskostnaderna börjat behandlas i distriktsdomstolen men före tiden för domen. Gateways förslag förmedlades till Lans, via fax, av

Schaumberg, det vill säga en av advokaterna på den av Lans anlitate byrån AM&S. Schaumberg rekommenderade Lans att acceptera förslaget och framhöll också, i ett telefonsamtal i anslutning till faxet, att Lans var tvungen att acceptera budet samma dag - annars förföll möjligheten. Det var alltså fråga om utpressning. "Schaumberg insisterade på att dr Lans skulle underteckna dokumentet och faxa det till honom omedelbart."⁵⁷

"Om avtalet hade undertecknats, skulle det ha givit Gateway rättigheter i dr Lans' alla nuvarande och framtida uppfinningar, vare sig de hade anknytning till 986-patentet eller ej - inklusive dr Lans' STDMA-teknik".⁵⁸ Avtalet inkluderade alltså positionsindikeringspatentet även om detta inte explicit nämndes.

Håkan Lans accepterade inte förslaget i den förelagda formen. På det ställe där det talades om "rättigheter i dr Lans' alla nuvarande och framtida uppfinningar", ville han införa preciseringen "concerning color graphics". Med det tillägget exkluderades alltså positionsindikeringen, men därmed upphörde också Gateways intresse. Det blev inte någon förlikning.

Enligt det beskrivna förlikningsförslaget skulle alltså Lans betala sin motpart med bland annat positionsindikeringspatentet. I denna historieskrivning är detta intressant bland annat därför att det är det första gången vi stöter på en tydlig indikation på ett samband mellan de två patentstriderna - den om färggrafiken och den om positionsindikeringen. I förlikningsförslaget är de sammankopplade. Lans advokat rådde Lans att skriva på, och han gjorde så i ultimativa och utpressningsartade former.⁵⁹

Gateways roll

I det avsnitt ovan i vilket jag beskrev inledningen till den amerikanska processen delade jag in de tilltalade företagen i tre grupper - de företag som stämdes i oktober 1997 var de i den andra gruppen. Jag nämnde också att gruppen inte var helt homogen - bland annat skulle Compaq så småningom uppnå en egen förlikning med Lans. Men om Compaq alltså var något av en utbrytare, så tycks gruppen också ha innehållit en kärna. Det företag jag då framför allt tänker på är Gateway, som vid det här laget figurerat på flera ställen i vår berättelse.

Det var Gateway som tog upp frågan om Uniboard och den rättmätige patentinnehavaren i distriktsdomstolen i maj 1999. Gateway spelade också en huvudroll i strävandena att lägga de totala rättegångskostnaderna på kärandesidan. Och det var Gateway som lade fram det förlikningsförslag, vars konsekvens skulle ha blivit att Lans förlorat sitt positionsindikeringspatent.

Gateway har alltså spelat en nyckelroll. Samtidigt är det emellertid svårt att exakt precisera denna nyckelrolls innebörd. Gateway tillhörde ju de företag som stämdes för patentintrång i fråga om färggrafiken, och tillverkade alltså datorer i vilka färggrafik användes. Men vad gjorde Gateway i övrigt?

Företagets produktion utanför datorområdet förefaller ha varit måttlig. Visserligen står det på företagets webbplats att "Gateway's evolution has taken it from a PC maker to a full-service technology provider with a wide range of its own products and services, such as thin TVs, digital cameras, camcorders and systems

and networking products." Steget från detta till avancerad kommunikationsteknologi förefaller dock långt.

Möjligen är då företagets ekonomiska förhållanden intressantare. Företaget grundades 1985 och börsintroducerades 1993 och de första åren var också framgångsrika. Därefter har företaget emellertid vid flera tillfällen befunnit sig i allvarlig ekonomisk kris. Bland annat var detta fallet vid ungefär den tid då AM&S stämde dataföretagen - och bland dem alltså Gateway - inför distriktsdomstolen i "the District of Columbia". Även vid senare tillfällen har de ekonomiska svårigheterna varit stora. Business Week inledde till exempel en artikel den 15 september 2003 med meningen "Gateway CEO Theodore Waitt is still fighting to get his struggling PC maker back in the game."⁶⁰

Kan Gateway möjligen ha uppträtt som bulvan för andra intressen?

Luffartsverkets process

Håkan Lans är inte ensam om att ha stött problem med positionsindikeringen. Det svenska luftfartsverket har under åren gjort betydande insatser för den tekniska utvecklingen av systemet. Utöver detta har luftfartsverket också verkat kraftigt för att systemet skall bli internationell standard, bland annat genom insatser i ICAO. I det sammanhanget fann luftfartsverket redan på ett tidigt stadium att det borde anlita en konsult för att främja sina strävanden, en konsult som var både tekniskt kompetent och väl hemmastadd i ICAO's "korridorer". Valet föll till slut på en viss Mr Prasad Nair, som luftfartsverket i olika sammanhang sedan början av 1990-talet stött på och fått förtroende för. Nair hade varit i Sverige och studerat det svenska systemet, och var positivt inställd till det. Vid den aktuella tiden ingick Nair också i den amerikanska delegationen i ICAO. Dessutom var Nair styrelseordförande i företaget PMEI (Project Management Enterprises, Inc.) i Bethesda; Maryland. Enligt sin webb-plats sysslar detta företag bland annat med mjukvara och systemlösningar inom informationstekniken - en av flera grenar gäller speciellt flygplanskommunikation.

I januari 1995 accepterade luftfartsverket formellt den offert som PMEI presenterat och konsultrelationen var därmed formellt etablerad.⁶¹ Ett konsultuppdrag av detta slag är naturligtvis grannlaga i så måtto att konsulten av sin uppdragsgivare får tillgång till mycket hemligt material, som han måste hålla för sig själv, och också genom att konsulten otvetydigt måste tjäna sin uppdragsgivares intressen. Det var viktigt att konsulten uppträdde på ett sådant sätt, både utåt och i realiteten, att uppdragsgivarens förtroende för honom vidmakthölls och utvecklades. Allt detta var naturligtvis speciellt viktigt eftersom konsultverksamheten startade så tidigt som 1995. Detta var ett år före det att det amerikanska patentet på positionsindikeringsystemet utfärdades. Vi kan också erinra oss att färggrafikärendena vid denna tid bara kommit "halvvägs". Just i januari 1995 avslutades Hitachiprocessen i Tyskland och processerna i USA hade ännu inte inletts.

Under de första åren löpte också samarbetet mellan luftfartsverket och Prasad Nair friktionsfritt.

"PMEI performed as a confidential consultant through 1995, 1996, and 1997 in order to support SCAA's efforts to gain standardization of its technology, gaining access to these working groups by virtue of its status as an SCAA representative. During this time, SCAA routinely shared confidential information with PMEI and PMEI presented papers and working materials to SCAA for review prior to presentation before the ICAO working groups."⁶²

Under denna tid betalade luftfartsverket också regelbundet ut arvoden till PMEI enligt ett på förhand uppgjort schema. Till slut kom dessa arvoden att sammanlagt uppgå till mer än två miljoner dollar.

Efter de inledande till synes goda åren började emellertid luftfartsverket, omkring 1997, ana oegentligheter.

"The complaint then alleges that, beginning in late 1997 and 1998, PMEI failed to provide SCAA with copies of the draft standards and working materials in a timely manner prior to their submission to the ICAO VSG (Validation Subgroup), thereby prohibiting SCAA's ability to review and approve documents in advance. At the same time, PMEI began to undermine SCAA's position in the ICAO process by inserting its own unapproved changes and analyses into the draft standards and working materials submitted to the VSG. Further, PMEI publicly advocated positions at ICAO sessions that it knew to be contrary to the positions advocated by SCAA and, SCAA alleges on information and belief, made disparaging comments and remarks to other ICAO members about the fundamental technology underpinning the SCAA sponsored VDL Mode 4 technology." ... "Through 1998, PMEI continued to undermine SCAA's position in the ICAO standardization process by altering the SCAA sponsored technical concept through the advocacy of what SCAA characterizes as unnecessary changes to the developing standard."⁶³

Vidare framkom information som tydde på att PMEI och Prasad Nair använde konsultinformationen för egna kommersiella syften.

"SCAA alleges that PMEI began using confidential information it gained from its consultant relationship with SCAA to begin preparation for manufacturing and selling equipment using VDL Mode 4 technology and, from 1997 to the present, has provided pricing information for such equipment to airlines and aviation manufacturers. Further, PMEI created an affiliated company, Aviation Data System Innovations, LLC ("ADSI"), to produce and market the VDL Mode 4 related equipment and computer software. This equipment and software was developed using the confidential information provided by SCAA to PMEI. Nair, PMEI's president, is also president of ADSI, which operates out of PMEI's Bethesda office."⁶⁴ "Since January 1999, PMEI has remained privy to ICAO proceedings through its manufacture and sale of VDL Mode4 technology, an activity SCAA alleges was made possible solely by confidential information provided to PMEI by SCAA. SCAA alleges that PMEI attempted to hinder the feasibility and marketability of SCAA's original VDL Mode 4 technology by

delaying the standardization process through the introduction of numerous changes to the original concept. PMEI did this, SCAA alleges, so that it could profit from the marketing of its competing version of the technology and by providing consulting services to other international aviation entities."⁶⁵

Den beskrivna utvecklingen ledde till att luftfartsverket till slut, den 23 maj 2001, stämde PMEI inför distriktsdomstolen i Maryland. Ett drygt år senare, den 14 mars 2002, kom domstolsutslaget som helt och hållet gav luftfartsverket rätt.⁶⁶ Utslaget var en så kallad mellandom, en konstruktion som, till skillnad från en vanlig dom, gör det lättare för parterna att efter utslaget nå en förlikningsöverenskommelse, och därför brukar användas i sammanhang som dessa. Den advokatbyrå som luftfartsverket anlidade för sin stämning, och som alltså skötte saken framgångsrikt, var en stor och välkänd amerikansk byrå, nämligen Pillsbury Winthrop, LLP. Det är samma byrå som Håkan Lans nu anlitar i processen mot sina tidigare advokater vid AM&S.

Någon förlikning mellan Luftfartsverket och PMEI har emellertid ännu inte kommit till stånd. Förhandlingar pågår fortfarande.

Luftfartsverkets process är intressant genom den uppenbara parallelliteten med Lans nuvarande process mot AM&S (se epilogen!). Även i detta fall stämmer en kund eller klient sitt tidigare ombud, i detta fall en amerikansk konsultfirma. I detta fall gäller det uppenbart positionsindikeringen - i Lans fall är tecknen på att det är fråga om samma sak starka. Luftfartsverket, som från början anlidade den advokatbyrå, Pillsbury Winthrop, som idag också driver Lans ärenden, var, åtminstone i första omgången, framgångsrikt. Om Lans i slutändan också kommer att vinna framgång återstår att se.

Ytterligare ett intressant förhållande stryker under parallelliteten mellan de två processerna. Av material som framkommit under luftfartsverkets rättsprocess framgår att Håkan Lans dåvarande advokater vid AM&S och luftfartsverkets tidigare konsulter vid PMEI vid åtminstone två tillfällen under 1997 haft möten och kontakter med varandra. 1997 var det år då stämningen mot dataföretagen lämnades in och den amerikanska färggrafikprocessen därmed gick igång.

Sammanfattning

Jag har formulerat tre hypoteser om domen mot Håkan Lans den 6 september 2001. Den första är att domen faktiskt var rättvis. Den andra att domen var ett resultat av oskicklighet från advokaternas sida. Den tredje slutligen att domen var ett planerat justitiemord. Efter genomgången här betraktar jag denna tredje hypotes som den utan vidare sannolikaste. Stödet för denna justitiemordshypotes är för mig starkt. I sammanfattning ser det ut så här.

Den amerikanska processen borde i sak varit mycket lättare att vinna än den tyska mot Hitchachi. Provisionskontraktet mellan Lans och hans advokater gav de senare mycket starka incitament att vinna processen. Trots dessa båda omständigheter förlorade de.

Förlusten var inte av det enkla, banala slag som kunde förklaras med oskicklighet från advokaternas sida i ett patentmål. Tvärtom var den högst oväntad

och utstuderad. Patentfrågan kom aldrig upp. Håkan Lans dömdes, i strid mot huvudregeln för civilmål i amerikansk rätt, att betala alla rättegångskostnaderna, såväl sina egna som motpartens. Allt detta tyder på skicklighet snarare än oskicklighet - men skicklighet för någon annans räkning än Lans.

En viktig skillnad i förutsättningarna för de två processerna, den i Tyskland mot Hitachi och den amerikanska processen, har med Lans positionsindikeringsystem att göra. När den tyska processen inleddes var detta på sin höjd påtänkt och under alla förhållanden okänt. När Lans kontaktades av Delphi, Talbot Lindström och AM&S var positionsindikeringsystemet långt utvecklat och väl känt i alla initierade kretsar. Dessa olika förutsättningar kan ge en förklaring till varför den relativt lätta amerikanska processen förlorades.

Positionsindikeringsystemet rörde vid starka och mäktiga intressen av skilda slag. För en del, till exempel radarindustrin, kunde det gälla att motarbeta systemet. För andra, till exempel kommunikationsindustrin, kunde det gälla att komma över systemet. Båda dessa syften skulle kunna främjas av en förlust för Lans i färggrafikfrågan. Sannolikheten för att det verkligen var intressen av detta slag som opererade stärks av ytterligare ett antal omständigheter.

Initiativet till den amerikanska processen kom från advokaterna, inte från Lans. I kontraktet med Lans förbehöll sig advokaterna uttryckligen rätten att själva lägga upp strategin för processen. Advokaten Mastriani från AM&S baktalade systematiskt sin klient Lans i rätten, och såg också systematiskt till att Lans själv aldrig kunde komma till tals i rätten. För att kunna fullfölja denna linje tvingades Mastriani till slut, den 13 augusti 1999, att under ed inför rätten avlägga ett vittnesmål som står i konflikt med uppgifter från flera andra tillförlitliga källor.

Det förlikningsförslag som lades fram av Gateway i juli 2001 ger ytterligare starkt stöd åt justitiemordshypotesen. I detta förslag sammankopplas färggrafiken med positionsindikeringen. Det föreslås, ehuru implicit, att Lans skall betala motpartens kostnader för färggrafikprocessen genom att lämna ifrån sig rättigheterna till positionsindikeringspatentet. Lans egen advokat uppmanar honom, närmast i form av utpressning, att omedelbart acceptera förlikningsförslaget.

Även svenska luftfartsverkets amerikanska erfarenheter ger stöd åt justitiemordshypotesen. I detta fall gällde det uttryckligen positionsindikeringsystemet. Och på samma sätt som det i Lans färggrafikfall fanns anledning att misstänka att AM&S gick någon annans ärenden, misstänkte luftfartsverket att deras konsult, PMEI, i realiteten inte arbetade för dem. Denna luftfartsverkets misstanke har bekräftats i domstol. Håkan Lans är sålunda inte ensam om att ha råkat ut för underligheter som har med positionsindikeringen att göra.

Av de tre hypoteser jag började med att presentera är alltså justitiemordshypotesen den utan vidare sannolikaste. Att domen den 6 september 2001 var ett planerat justitiemord förefaller sannolikt. Vilka de utvalda instrumenten för denna handling kan ha varit är det också möjligt att säga en del om. Flera namn är nämnda i berättelsen ovan. Exakt vilka de egentliga uppdragsgivarna varit är emellertid en öppnare fråga. Att det fanns aktörer med så starka intressen, och så stora resurser, att de kunnat lägga ut ett uppdrag av detta

slag är emellertid klart. I just de avseendena finns det ingen anledning att betvivla att det varit fråga om ett justitiemord.

Epilog

Denna berättelse har handlat om domen mot Håkan Lans den 6 september 2001. Jag har försökt att sätta in just den domen i sitt sammanhang. Men därmed har berättelsen naturligtvis också i vissa avseenden blivit begränsad. Det finns därför anledning att göra några korta tillägg.

En dryg månad efter domen i september 2001 entledigade Håkan Lans AM&S från deras uppdrag.⁶⁷ Istället engagerade han advokaten Forrest A. Hainline och advokatfirman Pillsbury Winthrop. Tillsammans med de nya advokaterna försöker Lans att till slut uppnå rättvisa i de olika ärendena. Louis S. Mastriani vid AM&S har bland annat stämts för mened - detta gäller alltså uttalandet inför distriktsdomstolen den 13 augusti 1999. AM&S har också stämts för annat, till exempel den för Lans mycket oförmågliga hanteringen av förhandlingarna med Diamond och Micron. Vidare så fortsätter, efter överklagande, processen om rättegångskostnaderna. Utfallen i alla dessa ärenden är alltså ännu så länge öppna.

Jag har också tidigare nämnt att svenska luftfartsverkets process mot PMEI ännu inte är avslutad - någon förlikning har inte uppnåtts.

Slutnoter

Alla de referenser nedan som är skrivna med fetstil är tillgängliga genom länkar som är angivna i dokumentförteckningen (www.mobergpublications.se/patent/dokument.html). De flesta av dessa länkar leder till dokument som finns på denna webb-plats, men en del leder också ut till andra platser på nätet. De referenser som ej är markerade med fetstil är vanliga tryckta källor.

¹ **Domen, s 20**

² **Färggrafikpatentet**

³ Hitachiprocessen finns utförligt beskriven i David Lagercrantz, Ett svenskt geni - berättelsen om Håkan Lans och kriget han startade, Bokförlaget DN, Stockholm 2000.

⁴ **Positionsindikeringspatentet**

⁵ "Med flygsäkerheten i cockpit", Svenska Dagbladet den 14 maj 2004.

⁶ **Provisionsvtalet**

⁷ **Lans stämning av AM&S, s 29-30**

⁸ **Lans stämning av AM&S, s 30**

⁹ **The Assignment Declaration**

¹⁰ **Domen, s 4**

¹¹ **Domen, s 3**

¹² **Domen, s 3**

¹³ **Lans stämning av AM&S, s 33**

-
- ¹⁴ **Lans stämning av AM&S, s 34**
- ¹⁵ **Memorandum, s 8**
- ¹⁶ **Lans stämning av AM&S, s 37**
- ¹⁷ **Domen, s 4**
- ¹⁸ **Domen, s 3**
- ¹⁹ **Domen, s 5**
- ²⁰ **Appellationsdomstolens uttalande**
- ²¹ **Domen, s 5-7**
- ²² **Domen, s 5**
- ²³ **Domen, s 5**
- ²⁴ **Svenska advokatregler**
- ²⁵ **Europeiska advokatregler**
- ²⁶ **Lans stämning av AM&S, s 22**
- ²⁷ **Lans stämning av AM&S, s 4**
- ²⁸ **Lehmans utlåtande**
- ²⁹ **Dunlap v. Schofield**
- ³⁰ **Appellationsdomstolens uttalande**
- ³¹ **Appellationsdomstolens uttalande**
- ³² **Appellationsdomstolens uttalande**
- ³³ **Appellationsdomstolens uttalande**
- ³⁴ **Jaeckle, Fleischmann & Mugel**
- ³⁵ **Lans stämning av AM&S, s 39**
- ³⁶ **Domen, s 10**
- ³⁷ **Domen, s 12**
- ³⁸ **Beviset**
- ³⁹ **Utterströms brev**
- ⁴⁰ **Lehmans utlåtande**
- ⁴¹ **Memorandum, s 1**
- ⁴² **Lans stämning av AM&S, s 52**
- ⁴³ **Premiärflygningen**
- ⁴⁴ "Air Navigation's Future Rests on Satellites, Microprocessor", Signal - AFCEA's [Armed Forces Communications and Electronics Association] Journal, February 1995
- ⁴⁵ "O'Hare to Evaluate Use of GPS For Tracking Ground Traffic", Aviation Week & Space Technology, March 23, 1992
- ⁴⁶ "O'Hare to Evaluate Use of GPS For Tracking Ground Traffic", Aviation Week & Space Technology, March 23, 1992
- ⁴⁷ "Eurocontrol considers STDMA as NEAN nears completion", ATC News, April 29, 1996
- ⁴⁸ "SAS makes history with certifiable ADS-B display", Airnavigation International, December 18, 1996.
- ⁴⁹ "CNS/ATM already, a patch work?", ATC News, June 12, 1995
- ⁵⁰ "A fair hearing for Sweden's GP&C?", ATC News, July 24, 1995
- ⁵¹ **Lans stämning av AM&S, s 10, 11**
- ⁵² **Hotet mot den amerikanska industrin**
- ⁵³ "A fair hearing for Sweden's GP&C?", ATC News, July 24, 1995
- ⁵⁴ Händelseförloppet är utförligt beskrivet i David Lagercrantz, Ett svenskt geni - berättelsen om Håkan Lans och kriget han startade, Bokförlaget DN, Stockholm 2000.
- ⁵⁵ "Navy Explores European Offerings Of Airspace Datalink Technologies", Signal - AFCEA's [Armed Forces Communications and Electronics Association] Journal, August, 1998
- ⁵⁶ **Militära tillämpningar**
- ⁵⁷ **Lans stämning av AM&S, s 41**
- ⁵⁸ **Lans stämning av AM&S, s 41**
- ⁵⁹ Detta är inte det enda exemplet på utpressningsförsök i samband med positionsindikeringen. Ett annat är den så kallade "Kuppen i Paris", som beskrivs utförligt i David Lagercrantz, Ett svenskt geni - berättelsen om Håkan Lans och kriget han startade, Bokförlaget DN, Stockholm 2000.
- ⁶⁰ "Theodore Waitt: Gateway to a Comeback?", Business Week, September 15, 2003
- ⁶¹ **Luffartsverket mot PMEI, s 1**

-
- ⁶² Luftfartsverket mot PMEI, s 2
⁶³ Luftfartsverket mot PMEI, s 2
⁶⁴ Luftfartsverket mot PMEI, s 2
⁶⁵ Luftfartsverket mot PMEI, s 3
⁶⁶ Luftfartsverket mot PMEI, s 12
⁶⁷ Lans stämning av AM&S, s 42